

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI

NAMA 51.

HASTINGS.

Oketopa 1, 1925.

KO PIHOPA ATARIA O DORNAKAL, INIA.

Ko te Inia tuatahi tenei kua tu hei Pihopa. Ko tenei whakaahua ona he mea tango mai i a ia i Niu Tireni nei.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press,
Queen Street, Hastings. H.B.

TE TOA TAKITINI

302

TE TOA TAKITINI.

Oketopa 1, 1925.

TE PIHOPA MO TE IWI MAORI.

KUA taia i era marama ra nga korero o te hui i tu ki Rotorua i te wiki whakamutunga o Hune, i whakatakotoria ai te korero, he mea tika kia wehea nga whakahaere o te Hahi o Ingarangi (Mihinare) mo te taha Maori ki raro i tetahi Pihopa motuhake.

No te wiki tuatahi o Akuhata ka tae mai taua take ki te Komiti Tumuaki o te Hui Topu o te Hahi Mihinare o Nui Tireni (General Synod). i hui ki Poneke. I manaakitia taua take e taua Komiti, a whakaturia ana he Komihana iti, hei hanga i te kaupapa o te pire, hei whakatikatika i nga ture o te Hahi, e taea ai te whakatu he Pihopa motuhake mo te taha Maori. Ko nga tangata i whakaritea hei Komihana ko Te Akepihopa (o Akarana), ko te Pihopa o Poneke, ko te Pihopa o Waiapu, ko Atirikona Hapata Wiremu o Turanga, ko Atirikona Hokena o Akarana, ko Atirikona Himikini o Nepia, ko te Hon. A. T. Ngata, ko C. J. Tunks. he roia no Akarana.

I hui te Komihana ki Akarana i te 2 o nga ra o Hepetema nei, a i whakaotia e ratau te kaupapa o te pire. Na, ko nga take nunui i whiriwhiria i roto i taua hui ko enei:

1. Ko te ingoa o te Pihopatanga hou ko Aotearoa, a ka huaina te Pihopa o te Iwi Maori ko te Pihopa o Aotearoa.
2. Ko tona mana ka whai i runga i te kaupapa tangata, ara, ka pa ki te iwi Maori o te Hahi Mihinare, o te hunga ranei e tomo mai ki raro i tera Hahi, ahakoa kei hea wahi ratau o Nui Tireni e noho ana.
3. Otira i te mea he tikanga tera no te Hahi, ka whakaritea he rohe whenua hei taunga mo te ingoa o te Pihopatanga. I roa te Komihana e whiriwhiri ana i tenei take. He maha nga wahi o te motu i tirotirohia, a whakataua ana ki Te Aute, i Heretaunga. Ko nga rohe tonu o te whenua o te kura i Te Aute hei rohe mo te Pihopatanga. Ko te rohe tena o te mana whenua, ko te mana ia ki te tangata, ki nga mahi, ki nga whakahaere, ka whai i te kakano Maori.

4. Ko te oranga mo te Pihopa. I tirotirohia tenei, i te mea kua tae mai he kupu, kei te awangawangatia tenei taha o te take nei e te iwi Maori. Kei te ki hoki te tangata, kaore ano i takoto pai te oranga mo nga Minita Maori, kua hiko ke te whakaaro ki te whakatu Pihopa? Kei hea he oranga mo tenei Pihopa? Akuanei ka pa mai ano hei taumaha ki te iwi Maori. Otira i te tirohanga i nga kaute ka kitea he taha mama tenei, a e kore e pa taimaha ki te iwi Maori. Ka wehea te peka Maori o te Hahi ki raro i tona Pihopa, ka whakatoputia ki reira nga moni ohaoha a te peka pakeha o te Hahi, nga oranga hoki e wehewehea haeretia nei ki nga rohe Pihopatanga e toru, a ka whai kaupapa oranga mo te Pihopa hou.

5. Ko te wa hei whakatinanatanga i tenei take hei te wiki tuatahi o Tihema e heke iho nei. Kei te karangatia he hui ma te General Synod o te Hahi Mihinare kia tu ki Poneke i te 2 o nga ra o Tihema, a hei reira whakamanaia ai te pire kua hangaia nei e te Komihana.

6. Ka karangatia kia tae mai ki Poneke i taua 2 o nga ra o Tihema nga mangai Maori o nga Pihopatanga e toru o tenei motu. Ko aua mangai ko nga Minita i tae ki te hui i tu ra ki Rotorua i te marama o Hune: a ko nga reimana tokotoru o te Pihopatanga o Akarana, toko-toru o te Pihopatanga o Waiapu, toko-rua o te Pihopatanga o Poneke.

Ina paahi te pire kua kiia ake ra i te General Synod, ka whakaingoaia nga tangata e hiahia ana hei Pihopa, a ma aua mangai ra e kowhiri ko tehea ta ratau i pai ai. Ko te tangata e kowhiri ai ratau ka whakahuatia atu ki te Akepihopa hei Pihopa mo Aotearoa.

I whakaotia e te Komihana ma te Hon. A. T. Ngata e tuhi tenei ripoata, e tuku hoki ki *Te Toa Takitini*, ma reira e panni haere atu ki nga takiwa.

WHARE-KARAKIA MO HUKARERE.

Ko nga aroha enei o te marama ka huri nei:-

	£	s.	d.			
	£	s.	d.	Mrs. Hudson (Motueka)	10	0
Mrs. Annie Katene (Putiki)	1	0	0	Mrs. Miriam Logan (Waipawa)	1	0
Mrs. Millie Lawson (Waipawa)	1	0	0	Miss Kuini Enoka (Greytown)	1	0
Miss Beulah Retter (Foxton)	10	0		Mrs. Kahu Jones (Hawera)	10	0
Mrs. Harry Park (Motueka)	1	0	0	Mrs. Reremoana Nepe (Waipawa)	1	0
Mrs. Huta Park (Motueka)	1	0	0	Mrs. Tiaria Kopae (Ruatoki)	1	0
Mrs. Lionel McKay (Motueka)	2	0	0	Mrs. Harold Smith (Porangahau)	1	0

Tenei kei te nui te mihi atu a nga tamariki o Hukarere, me o ratou ropu whakahaere, mo enei tohu o te manaaki ka tae mai nei. Kia ora koutou katoa.

NGA WHENUA RAUPATU.

KUA maha nga tau e pitihana ana nga iwi mo nga whenua i mate i te raupatu. Ko te pitihana tuatahi o nga tau o muri nei na Te Whakatohea, a i uiuia tera e tetahi Komihana i te tau 1920. No muri mai ka pitihana a Tuhoe, a Ngatiawa, a Ngati-Pukeko, a Ngamaihi, a Ngati-Kahungunu ki te Wairoa, a Waitaha, a Ngaiterangi, a Waikato, a Taranaki: a ko etahi o nga pitihana no Nuhaka, no te Mahia.

Ko enei pitihana katoa i tukua e te Komiti mo nga Mea Maori ki te Kawanatanga, a i tono nga Mema Maori kia whakaturia tetahi Komihana nui hei uiui mo nga take i roto i aua pitihana. No te 1 o nga ra o Akuhata, 1923, ka tae mai nga rangatira o Matatua, o te Tai-hauauru, o Waitaha i runga i te powhiri a nga Mema Maori, ki te whakatakoto i taua take ki te aroaro o te Pirimia o Te Maahi, o te Minita Maori hoki o Kooti, kua Pirimia nei, a ka waitohutia i reira tera taua take e ata whiriwhiria e te Kawanatanga. I muri i tena ka puritia te whakaaro o te Kawanatanga i te mea kei te rere tonu mai nga pitihana a nga iwi ki te Paremata, a tae noa mai ki tenei tau e haere ana mai nga pitihana o te Tai-hauauru. Na, ko tetahi wahi nana i whakaroa na te kimi o te Kawanatanga he tangata tika hei Komihana, ka titiro atu kia watea mai tetahi o nga Tiati o te Hupirimi Kooti.

No te po o te Mane, te 28 o nga ra o Hepetema, 1925, i mua o te whakahaerenga o te Pire Whenua Maori ka whakaatu te Pirimia i te whakaaro a te Kawanatanga mo nga whenua raupatu, a ko tona whaikorero tenei:--

HONORE J. G. COATES (Pirimia. Minita mo te Taha Maori):--

"Kua maha nga tau i whakaputa ai nga iwi Maori, e noho ana i Aotearoa, i o ratou mamae, i a ratou amuamu hoki mo te murunga i etahi wahi nunui o o ratou whenua i muri iho i nga whawhai Maori o mua ra. Ko etahi whakaputanga mamae o ratou i tae ki te Kawanatanga o te Kingi i Ingarangi ra ano: ko te nuinga ia i na runga i te huarahi pitihana ki te Paremata o Nui Tireni. Na, i te kawenga atu ai ki te Kawanatanga o Ingarangi i rite tonu te kupu whakautu mai, ara, ko nga take i pitihanatia atu ra ki tawahi kei raro i te mana motuhake o te Kawanatanga, o te Paremate hoki o Nui Tireni.

"Na kona, na te kitenga mai a te Kawanatanga o Ingarangi i to tatou mana motuhake ki enei take, i whakaaro ai au i roto i enei tau, kaati kua tau ma tenei Kawanatanga e whakaoti he tikanga e ata whakarangona ai enei mamae o te iwi Maori e tetahi Ropu marama ki te tohutohu mai ki te Kawanatanga, ki te Paremata hoki, e tohutohu ana mai i runga i te ngakau manaaki ki nga take tika a o tatou hoa Maori. O te wa ano i tu ai au hei Minita Maori i muri iho i a Te Herihi, ka uru mai ki au te whakaaro nui mo tenei take.

“Kei te kitea iho nga wahi pakeke o te take nei, te kimi tangata tika mo te Ropu uiui, te ata whakatakoto i te kaupapa mo ta ratou uiuinga; otira e kore rawa au e whakaae kia whakaroaina atu tenei take. Na reira au ka whakaatu i te whakaaro kua oti i te Kawanatanga kia whakaturia he Roera Komihana, a kia whakahaua ki taua Komihana kia ata uiuia nga take a nga Maori, a kia homai a ratou kupu tohutohu ki te Kawanatanga, ki te Paremata hoki.

“Ko tetahi take nui nana i kore ai e ata tirotirohia tenei kaupapa i mua ra, na te pohehe o nga kai-arahi o nga iwi Maori, i rere ke nei ki runga ki te Tiriti o Waitangi, hei pae mo ta ratou take. Ko te whakautu hoki o tera, e kore e tika ma te hunga i takahi i nga tikanga o te Tiriti e hapai mai ano taua Tiriti hei whakatika i a ratou, na taua Tiriti ra hoki i tuku te mana ki te Karauna, i pakangatia ra e ratou. Otira e kore e taea te Tiriti te tiki atu hei awhina i nga whiriwhiri mo te tino take e mamaetia nei, ara, he tika ranei kia pera rawa te nui o te kaupapa whenua e tangohia i raro i te raupatu, i runga i te ahua o nga mahi a nga Maori, a nga pakeha ranei. Ka taea tena take te ata whiriwhiri i naianei, ka mataotaotia hoki i te maha o nga tau o te pahuretanga atu o nga raupatu.

“Tera ano tetahi wahi o te take nei, he mamae kua whakaetia tona tika, a kua whaia i roto i nga tau ka pahure ra kia rongoaia i raro i etahi ture. Ko taua wahi ko te urunga mai ki roto ki nga whenua i raupatutia o nga paanga o nga tangata i piripono ki te ture. A, kaore hoki e kore te hanumi mai o era, i te ahua tawhiwhi ano o nga paanga o nga tangata takitahi i roto i o te hapu, i raro i o ratou tikanga Maori. Na, he wahi tena hei whakahaerenga ma te Komihana, ka whakamatau ai kia ata uiuia, a kia whakaeangia paitia.

“Ko te whakaaro o te Kawanatanga kia ata uiuia nga wahi katoa o tenei take, kia kitea ai nga he, mehemea he he, i mahia i mua ra, a kia whakaritea nga rongoa e tika ana, hei whakamahua i te ngakau mamae o te iwi Maori.”

I te mutunga o te whaikorero a Te Pirimia ka tu a Ta Maui Pomare raua ko Apirana Ngata ki te tautoko, ki te whakamihhi hoki ki te whakaaro a te Kawanatanga, i whakapuakina ra e te Pirimia.

“ ANAHERA POREWAREWA.”

I TE PEPA a Ratoua o kua nei ko “Te Whetu Marama” mo Hurae 18, Nama 69, i te wharangi whakamutunga (p. 11), kei reira enei kupu: “T.W.R.—I tenei ra e nga Apotoro ka whai mana koutou ki te tuku, ‘Ripeneta’ me te ‘Whakamemiti’ i nga Ratapu katea. . . . Me penei—E tapae atu ana i nga he i nga ngoikoretanga ki te roaro o te Matua. Tama Wairua Tapu me nga Anahera Pono, tatu mai ki ahau ki te Mangai. Ki te kore koutou e whakahua i Te Mangai ka porewarewa noa iho nga Anahera.”

TE HAHĪ O INGARANGI.

UPOKO I.

Na Canon Pahewa, Tekaha.

He peka tuturu te Hahi o Ingarangi no te Hahi puta noa ite ao. Kaore rawa i ahu mai i roto i te Hahi o Roma.

Nga turanga i tu ai te Hahi o Ingarangi. No te wa inga Apotoro a tae noa ki te tau 350 A.D.

He aha te tikanga o enei kupu kia tatou Te Hahi o Ingarangi? Te kupu pakeha mo te "Hahi" he Church, i ahu mai tenei kupu i roto ite reo Kariki "ara he mea na Te Ariki."

Ki Katarana (Scotland) te ingoa mo te Church kia ratou "he Kirk." Kei te mau tonu tenei kupu ia ratou a tae noa mai i tenei ra.

Kaore tenei kupu i ahu mai i te reo Kariki, i te reo ranei o Roma. engari he reo Ingarihi.

Te reo Ratini, ara te reo o Roma mo te Church "Ecclesia" i puta mai i reira ta te Wiwi ano mo te Hahi he Eglise.

Ka kitea e tatou, kaore tatou i te nama kupu atu ki Itari mo tenei kupu nui a tatou "Te Hahi."

E toru nga tikanga o tenei kupu o te Church me whakahuatia—

Tuatahi.—Ko te whare kua whakatapua kua whakamotuhaketia. hei karakiatanga ki Te Atua.

Tuarua.—Te tinana whakawairua o to tatou ariki o te Karaiti, ko te hunga kua oti nei te iriiri, kua riro hei wahi mo taua tinana.

Kaore i ahu ake i tetahi manga tuturu, ko te mate kaore e ahei te whakangaro, a, a te mutunga, ka tutuki i runga i te atawhai o Te Atua ki te hari mutunga kore ki te Rangi.

Tuatoru.—Ko te rangapu tapu o te hunga whakapono katoa ara ko Tana Hahi e kitea nei; he mea whaka tu ake na te Karaiti ite ao nei; e kiia ana i roto i te whakapono o Naihia, "E whakapono ana ano ahau, kotahi ano Hahi Tapu, ko to nga Apotoro, a puta noa i te ao." I kotahi ai ko tona upoko ko te Karaiti.

"I Tapu ai," i runga i te whakapono kotahi o te Hahi puta noa i te ao.

Ta nga Apotoro.—No te mea ko nga Apotoro kotahi tekau ma rua nga kowhatu turanga mai o te Hahi, ko o ratou kai whakakapi ko nga pihopa mai ano o mua iho ra ano a tae noa mai i enei ra, he kawai kaore ano kia motu kia pakaru noa enei tutira pihopa, ko ratou anake motuhake nga kai whakahau o tenei rangapu tapu o te hunga whakapono katoa na ratou i momotu etahi atu miniti i raro iho ia ratou hei hepara, ara hei piriti, hei rikona, hei kai homai i te aroha noa o Te Atua ki te tangata.

Na ko te take tuatoru o taku whakamarama mo te Hahi taku korero, ara mo te Hahi o te Karaiti e whawhai nei i te ao nei, ara mo te wahanga kia tatou mo te Hahi o Niu Tirenī, ara e kiia nei ko te Hahi o Ingarangi.

Ko te Hahi e kitea, nei e rite ana ki tetahi Rakau Nui me ona manga.

I te wa ia te Karaiti e whakatutu ana i Ana Apotoro mo Tana mahi nui, katahi ia ka titiro matatau atu ki ana Apotoro ka mea:—"Ko ahau te waina ko koutou nga manga."

Na ratou i te timatanga i whakatutu haere nga Hahi i Hiru-harama, i Anatioka, i Koriniti, ka korerotia ano e tatou i roto i te Whakakitenga nga Hahi e whitu i Ahia, ko ratou katoa he manga wehewehe no te "Hahi puta noa i te ao," ara he rangapu Karaitiana, me to ratou upoko he pihopa, e noho marara ana i tena wahi i tena wahi.

Mehemea i ata whakatutukitia te whakaaro o te Karaiti e te tangata: ki taku whakaaro ka kitea e tatou i tenei wa, te Hahi Kariki, o Itari, o nga Wiwi, o Tiamana, etc., me te Hahi o Ingarangi ia Hahi, ia Hahi me tona Atepihopa, mana motuhake to ratou te whakahaere tikanga mo ratou ake, tera nga Hahi katoa, e taea te whakakotahi ia ratou ano he mea paihere na te Rangimarie e tutuki ai tenei kupu a te Apotoro:—

"Kotahi Ariki, kotahi whakapono, kotahi Iriiringa."

Mehemea i penei te ahua, ko te Hahi i te ao nei oia iwi oia iwi, i pupuri inga whakakoranga anga Apotoro i whakakotahitia i runga i te taha tangata i te taha Wairua he mea paihere i runga i te Rangimarie: penei ko nga whare karakia katoa o te Hahi o Ingarangi i te tuawhenua o Ioropi kei reira ano o tatou minita e karakia ana i runga i te Reo Ingarihi, ko nga minita me raihana, i raro i te whakahaere a te pihopa o taua whenua.

Na runga i tenei ahua, ka kitea e tatou ko te Hahi a te Karaiti puta noa i te ao, e toru nga manga nunui, he manga pono ake no te "Waina Pono" ara no te Karaiti.

Na te tangata i wehewehe, ebara i te Atua, kaore he mana o tetahi ki tetahi.

Ko enei manga enei ara:—

I.—Te Hahi o te Rawhiti, ara te Hahi Kariki.

II.—Te Hahi o Itari, ara o te Hahi o Roma.

III.—Te Hahi o Ingarangi, me te peka i puta atu i roto iaia ko te Hahi o Amerika.

Mo te manga tuatoru i runga ake nei te take nui o taku tuhi-tuhi.

Te patai tuatahi me te whakahoki.

He pewhea te timatatanga o te Hahi o Ingarangi?

I whanau mai i tewhea ra?

Ko te Hahi o Ingarangi i ahu mai ano i te wahi timatatanga ano e keremetia nei—e te Hahi Kariki me te Hahi o Roma.

Kia mau i roto i o tatou mahara tenei take, ara mehemea he manga tika no te Hahi a te Karaiti, me ahu mai ra ano inga Apotoro, te ara whakapapa onga tutira onga mahi minita kia kua e raruraru o te timatanga iho ra ano, me te kawai pihopa o naianei me marama te whakataki atu a tae noa ki nga Apotoro, me te Karaiti.

He ki enei na etahi ko te Hahi o Ingarangi he mea na te ture o te Paremata i te wa ia Henare Tuawaru. Mehemea koia na te take; ehara ahau i tena Hahi.

He korero teka, tera ano ahau e whakamarama.

Ki ta etahi ki, kaore, engari na Akutini i whakato ki Ingarangi i te mutnga onga 600 tau.

He take reka tenei i roto inga waha o o tatou hoa "Pikopo."

Ki ta etahi ki, kaore, engari no te wa o te "Whakamakanga"—Reformation—i te wa ehara te Hahi o Ingarangi i te Hahi Pikopo—te putake o te Hahi o Ingarangi.

Ki ta etahi ki, kaore noa iho he Hahi o Ingarangi engari anake ko te Hahi o Roma kei Ingarangi; he wahi taua Hahi o Ingarangi no Roma.

Maaku ano e whakahoki, he korero teka ano tenei. Mehemea te Hahi o Ingarangi he hahi motuhake, he wahi pono no te Hahi Tapu anga Apotoro puta noa i te ao—me whakataki haere mai tatou o etahi atu manga pono, kotahi tonu nei hoki to *ratou putake me to ratou whanautanga mai* ko taua ra e korerotia ra i te mahi anga Apotoro. Mahi II. te hekenga iho o te Wairua Tapu i te ra o te Petekoha "ki te hunga e noho tahi ana ratou kotahi ano te whakaaro."

Te tino tutukitanga tenei o te mahi o te Ripekatanga me te Aranga me te Kakenga o to tatou Ariki o Ihu Karaiti ka puta ona hua: ka tonoa mai Tona Wairua Tapu ki ana Apotoro; hei hanga i Tana Hahi puta noa i te ao.

Kaore he wahi ke atu hei timatanga mo etahi atu hahi; i te mea kua marama te peka mai o te Hahi o Ingarangi no nga Apotoro ra ano—kaati ko etahi atu he manga ririki no taua manga nui ano ko ratou kia ahua hopohopo te mea nui ake ia ratou, i te mea koia ra to ratou matua.

Ko aua manga ririki he uri pono no te Hahi a te Karaiti.

Ahakoa ko ratou ko aua Hahi ririki he peka i puta ake i roto i te peka nui, he wahanga nui ki etahi atu whenua, he kai whakahaere ano o ratou he rereke a ratou tikanga karakia: otira kia mau tonu to ratou aroha te hopohopo, me te whakarongo ki te Hahi Matua, ara ki te Hahi o Ingarani.

Me titiro e tatou mehemea ko etahi atu manga kei runga noa ake i to tatou te whakataki haere mai. I tino marama te putanga mai kia tatou.

Tuatahi.—Me korero tatou ia tatou paipera te whanautanga mai o te Hahi, me tona whakatipuranga mai.

He whanautanga mai i Hiruharama, i te Ra o te Petekoha: e 33 tau muri iho i te whanautanga o te Karaiti.

Tirohia i roto i te mapi o Iuropi (Europe) ka kitea iho e tatou a Hiruharama koia nei te kainga i whanau ai te Hahi; kua poropititia noatia atu e te Karaiti ki ana Apotoro "ki Hiruharama ano hoki timata ai." Ruka 24, 27.

I reira ko te hunga e 3,000 i whakatahuritia ki te Rongopai a iriiritia ana.

Taria te whakamutunga o te Upoko I.

HOROUTA.

[E te Etita, he whakaaro toku he mea pai kia taia e koe hei titiro ma te iwi nga korero o ia iwi, o ia iwi; o ia waka o ia waka; o ia kaunihera o ia kaunihera; o ia takiwa o ia takiwa. He iwi kotahi taua te Maori, he iwi kua raungaiti i te ao, kei te tutetutea e te pakeha, na reira me awhi taua i a taua. E pai ai te awhi me mohio tetahi ki tetahi—ki nga mahi, ki nga pai, ki nga mate, a e mohio ai me whakaatu ki ta tatau pepa, ki to tatau reo.]

A HAKOA he takurua kino rawa tenei, i te ua i te hau, ka nui te ora o Ngati-Porou. I te kino o nga huarahi, i te paruparu i te waipuke o oku awa kikino kei te whakapoururu tai o te koroua tai o te kuia i tona whare i tona whare. Ko nga tai-tamariki kei te kubu, kei te mahi, kei te tope ngahere; ko hine ma kei te purei hoki. Ko nga takaro enei a oku tamariki i te hotoke—ma nga wahine he hoki ma nga taane he putupooro. He takaro pai enei hei whakamahorahora i te tinana, hei whakapakari i nga matua mo enei tau tata e heke iho nei. He whakatauki hoki na te pakeha,

He mahi anake kahore he takaro

Ka ponguru a Tiaki.

Ko ta Ngati-Porou tino mahi he whakatupu hipi. Kei te mau tonu te kaha, kei te piki tonu. I mama ai nga ahuwheua na te ngawari mai o nga peeke moni a te pakeha, na te ngawari hoki o te Kai-tiaki o te Iwi Maori. I tata ki te £32,000 nga moni a te Kawanatanga kua pau i nga teihana hipi a Ngati-Porou, ara i nga teihana hou. Na te whakakaporeihana-tanga i nga whenua i puta mai ai he moni. I te kore hipi mo nga teihana hou ka tikina i Turanga he hipi ara he kuao. I te takurua nei i te matao i te hiroki hoki o aua hipi he nui nga mea i matemate.

Ko tetahi mea hou kua puta ki konei ko te hoko o te Maori i nga teihana hipi a te pakeha. I tenei tau e rua nga teihana a te pakeha i hokona e te Maori, kotahi te paamu kutete kau. Na Apirana Ngata katoa i whakahaere te tangohanga i enei whenua.

Kei te wawata a Ngati-Porou ki te mahi uaua nei ki te kutete kau. Kua tu he kamupene, kei te hanga te whare ki Ruatorua, a tenei Raumati timata ai te miraka. Ko nga kau, he Tichi, e 600, he mea tiki rano i Taranaki. Ki te ki a te pakeha kaore tenei mahi e taea e te Maori. Waiho ra me tarai, e ki ana ko te pakeha.

Ko tera pakau o Horouta, ko te pito ki te Whanau-a-Apanui kei te hanga ano i to ratau na whare huri pata. Kua tu ano he kamupene mo ratau. Ko ta ratau na tino koanga ia he whakatupu kaanga, na reira hoki ratau i tapaia ai e tenei pito ko "Nga Kai-kaanga."

Kei Poneke tonu atu Apirana Ngata kei te Paremata. I puta rawa te whakahaere kia whakakotahi te Kawanatanga me te

Apitihana kia toopu ai te tu ki te Ropu o nga kai-mahi. Kaati i tau papahake taua take me i tutuki e kore e hapa ka tu ko Apirana hei Minita mo te taha Maori. Kaati tonu kia watea ai ia ki te hautu i tona waka i a Horouta.

Kua mutu te hui a-tau o Te Waiapu Whaama Kamupene i te 11 o nga ra o Hurae. Ko tenei kamupene no te Maori motuhake. no Ngati-Porou. He Maori te menetia me te hekeretari, ko Taare Korimete, he tamaiti no Te Aute. Ko te nuinga o nga tangata mahi he Maori ano, tokotoru nga pakeha. Ko te tari me te toa nui kei Tikitiki, kei reira ano te porini-hauhi, nga whare e toru me nga iari kararehe. He peka kei Wai-o-Matatini, kei Te Araroa, kei Ruatoroa. I tata pea ki 30 nga teihana hipi kei raro i te kamupene. Ko te moni wini i tenei tau £1764, hui atu ki te toenga mai o tera tau £1760, ka eke ki te £3525. I tuhaina ki nga tangata whai hea $7\frac{1}{2}$ pai heneti, mo te ponahu (bonus) e 5 pai-heneti, i puritia e £500. Ko te moni tahua o te kamupene e £25,000. Ko te komiti whakahaere ko Apirana Ngata (tiamana), ko Turei Maki, ko Peia Koria, ko Rauhuia Tawhiwhi, ko Watene Waititi, ko Hirini Heeki, ko Hamana Mohuika.

Ko nga Kauti Kaunihera o te rohe tuturu o Ngati-Porou, ko Waiapu ko Matakaoa. Ko etahi o nga mema o enei Kaunihera he Maori. He Maori te nuinga o nga tangata i roto i nga rohe o enei kauti. Ka nui te ngawari o te Kauti o Matakaoa ki te Maori, i ngawari ai na te uru pea he mema Maori ki te kaunihera. Kaore ano he Maori kia hamenetia mo te kore utu reiti engari i enei ra i te whai moni i nga peeke i te Kawanatanga hoki kei te utu reiti te Maori. I tenei tau ka utua e Te Whetumata-rau poraka £1000 mo nga reiti.

I tera tau ka u tetahi tima nui ki Horoera ko te Port Elliot te ingoa. E wha nga rakau o taua tima. I te paunga o nga taonga o roto te tari ki Poneke ka whakarerea e te pakeha katahi ka hokona e nga Maori o Horoera. I pau tera Raumati puta atu ki te Ngahuru i nga Maori e tukituki ana i roto o te kaupuke; i nga whare, i nga ruma, i nga kapata, i nga moenga, i nga papa, i nga haecana. Inaianei kua oti he whare kei uta, kei te whakara etahi, kei raro tonu etahi—no te kaupuke nga rakau. He whakatauki na te pakeha:—

“He hau kino ina kore e pupuhi painga mai ki te tangata.”

Ka nui enei pitopito korero o te Tai-Rawhiti, kei era atu takiwa ko etahi korero. E huri ana.

—*Na Te Naati.*

HE KAI MA TE TAMAITI NEI.

Rewi Tamihana (Wairoa) £1, Pohiri Paora Hira (Waipawa) £2, A. Paul (Opapa) 10/-, F. Smith (Puha) £1, Rukuai Paneta (Hiruharama) 10/-. Kia ora enei rangatira.

Nui atu nga tangata e nama ana ki *Te Toa Takitini*. Awhea ano maharatia ai e koutou ta koutou taonga? Kei te hiahia ranei koutou kia mate ta koutou pepa?

ETAHI O NGA PAINGA O TENEI KAWANA- TANGA KUA PUTA KI TE IWI MAORI.

TE TARI O TE ORA.

E tino whanui ana te pa o nga mahi o tenei Tari ki te Iwi Maori. Ko te ahua me te ritenga o nga mahi e whakahaerea ana e pa katoa ana ki te tinana o te tangata mai ano i te wa i mua atu i tona haerenga mai i te kopu o tona whaea tae noa ki te wa e haere atu ai ia ki te kopu o te whenua. No reira, ka kite mai koutou ko te mahi whakahaere i tenei Tari he mahi uaua, he mahi e ahei ana kia tapatahi te whakaaro o te tangata ko ia te Minita a te Karauna whakahaere i tenei Tari. I enei tau ka huri ake nei ka tohia e te Kawanatanga ko Ta Maui Pomare hei Minita mo te Tari o te Ora. Kei te whakapaua tona kaha katoa kia puta kia tatou ki te Iwi Maori apiti atu ki te Iwi Pakeha nga painga katoa e kauhautia ana e te rongopai o te matauranga. Ko tenei Tari ko te Tari o te Ora he whetumatarau. Ko te tiahotanga o tona atawhai kei te wa e ekengia ai te motu e te pouritanga i ahu mai i runga i nga kuaretanga me nga warewaretanga ki te tiaki i te tinana, o tena, o tena.

Ko ia enei etahi o nga atawhai a te Tari o te Ora i te Iwi Maori:—

1. Kua whakaritea he Naahi Maori mo te Takiwa o Otaki hei **titiro i nga turoro me tetahi Naahi hoki mo Kahukura.**
2. Kua whakaturia he Kai-Tirotiro Maori o te Ora mo Te Kuiti me Kahukura.
3. Kua whakaaetia tetahi moni hei awhina i te **Posri Mihana** o Wangannui ki te utu i te Naahi mo roto i te Awa o Wanganui.
4. Kua whakaaetia tetahi moni hei awhina i nga tangata e ako ana ki te mahi takuta i te Kura Takuta o Otakou kia tirohia nga mate me nga take e pa ana ki te Iwi Maori.
5. Kua awhinatia e te Kawanatanga etahi kainga Maori kia puta te wai.
6. Kua wehea tetahi Tahua Moni e te Kawanatanga hei awhina i nga tamariki e rua o Te Kareti o Te Aute kia akona ki te mahi Kumekume Niho (Dentistry).
7. E toru nga kotiro Maori kei te akona hei Naahi Kumekume Niho.
8. Ka whakamaoritia te pukapuka na Takuta Pomare i tuhi-tuhi ki te reo pakeha mo "Te Tiaki me Te Whangai i te Kohungahunga" (Baby) a ka perchitia ki te reo Maori.
9. Kei te whakahaerea nga tikanga arai i te mate Piwa. I runga i te ahua o tenei whakahaere kei te iti haere te pa o tenei mate ki nga tangata o nga Takiwa Maha.
10. Ko nga tangata e pangia ana e te mate Piwa, he tere tonu te rongoa me te wehe ki te waahi i whakaritea ano mo taua mate. I runga i tenei ahua whakahaere ka araia te toro haere me te horapa haere o tenei mate.
11. I tenei tuunga o te Paremete i mahue ake nei ko te rahi o te moni i wehea hei tiaki i te taha o te Ora mo te Iwi Maori e £5,550. O tenei moni £1,000 i wehea hei utu rongoa.

12. Ko te mahi a nga Takuta me nga Naahi mo te Iwi Maori ko te Tari o Te Ora kei te whakahaere. Ko te moni e utua ana hei whakahaere i tenei mahi e £3,000 i te tau.
13. Ko te maha o te Iwi Maori kei te piki haere. He whakatu tenei kei te tino whai hua te mahi me nga whakahaere a te Tari o te Ora.
14. Tera atu nga mahi a te Tari o te Ora e whai hua tahi ana ki te Maori me te Pakeha.
15. Ko nga moni i whakapaua e te Tari o te Ora mo te taha ki te Iwi Maori mo te tau i mutu i te 31 o nga ra o Maehe, 1924, £13,001 apiti atu ki te moni e £3,000 e utua ana ki nga Hohipera Pakeha mo nga turoro Maori e haria ana a i tiakina e aua hohipera. Hui katoa ai taua moni £16,001.
16. Ko nga moni kua whakapaua e te Tari o te Ora mo te taha ki te Iwi Maori mo nga marama kotahi tekau timata mai i te 1 o Aperira, 1924, ki te 31 o nga ra o Hanuere, 1925, £11,336.

NGA TURE WHAKATAU RAHUI O TE TAI-HAUAUURU.

Kua haipu, kua rukerukea nga korero wananga mo nga Rahui o te Tai-Hauauru. I te wa i nga Kaumatua e ora ana ka mahia e te Paremete ko te "Ture mo nga Rahui" ki te Whakataunga o te Tai-Hauauru, 1881.

He maha nga ture whakatikatika i taua ture i muri i tena a tae mai ai ki te "Ture Whakatau Rahui o te Tai-Hauauru, 1892." I runga i te mahara me te whakaaro o te Iwi he oranga e puta mai i tenei ture ka iriiria ko te "Pataka a Rehua," a mai o tena wa tae mai ki te wa i tu ai a Ta Maui Pomare hei Mema ko te mea nui i nga iwi i ekengia e taua Ture he korero kino mo te Kawanatanga o taua wa. He korero tawai rangirangi kaore ratou e whakaaetia kia hoko kia mahi ranei i o ratou whenua. I te wa i tu ai ko ia hei Mema ka whakangawaritia te aronga o nga takinga o nga ture kua huaina ake nei. Kua hoki atu nga whenua tekau-tau ki nga tangata no ratou. Kei a ratou ano te tikanga ki te tahu atu ki te ahi ki te pupuri ranei hei oranga mo ratou.

He patai kua pataia. Penei taua patai. "He aha te take o tekiona 4 o te Ture Whakatikatika Ture Kai-tiaki Maori, 1924?"

Ko te tikanga o tenei tekiona he penei me tenei e whai ake nei. Tera etahi rahui ririki noa iho nei kei te Kai-Tiaki Maori e tiaki ana. Kaore enei rahui e taea te rihi. I te iti rawa o nga eka kaore e whawhatia e te tangata. Ko enei wahi kei te tupungia e te Taru kino a he whenua tokoroa. Ko nga tangata no ratou nga whenua e pa ana ki enei rahui kaore e pirangi ki te rihi engari te hoko. I runga i te mea koia nei anake te tikanga e whai hua ai enei tu rahui no reira ka tonoa e te Kai-Tiaki Maori kia whakamana ia ki te hoko ki te whakahoki ranei ki nga tangata no ratou aua whenua.

Ko te roanga atu o nga korero me whanga mai.

NGA MONI PENIHANA E UTUA ANA KI NGMA MAORI.

Ko te aronga o nga mahi a tenei kawanatanga kei runga i te tiaki, i te atawhai, i nga iwi, i nga hapu, i nga karangatanga i raro i tona mana. Kua oti te whakaatu ake o nga whakahaere e rite ana hei ngaki mo te ora e puta ai ki a tatou tamariki puta atu ki nga uri e whai ake a muri ake nei. Ko nga manaakitanga kaore i te whakawhaititia ki nga tamariki anake engari ki katoa. I runga i tenei ahua ka wehea ano nga manaakitanga mo nga koroua, mo nga kuia, mo nga pouaru, mo nga pani, mo nga rawakore. Ko te Kaupapa o tenei manaakitanga ko te Ture Penihana. Ko te moni Penihana e utua motuhaketia ana ki nga Maori e £64,682 i te tau.

Tirohia iho tenei tikanga. Mehemea e ki ana koutou kei te he tenei tikanga a te Kawanatanga kaati me whakakore atu nga rawakore. Mehemea he mahi tika tenei manaakitia mai to tatou Kawanatanga.

TE MONI KUA WHAKAPUTAINA E TE KAI-TIAKI MAORI KI NGMA MAORI.

I runga i nga tikanga o te Ture Kai-Tiaki Maori, 1920, e ahei ana te Kai-Tiaki Maori ki te tuku moni ki nga tangata o te Iwi Maori. I te tau 1924 ka paahitia e te Whare Paremata te Ture Whakatikatika Ture Kai-Tiaki Maori. Ko tetahi o nga mana i whakawhiwhia ki te Kai-Tiaki Maori e tenei ture ko te mana tuku moni me puna ki nga kararehe. Kaati timata mai i te tau 1921, te tau i timata ai te whakahaere a te Tari Kai-Tiaki Maori, ki tenei tau ko te moni kua whakaputaina ki te Iwi Maori hei awhina i nga mahi ahu-whenua me era atu tikanga i tata ki te £350,000.

He kupu whakamutunga, taria mai te roanga atu o nga korero kei tena wa ka puta. E te iwi kia mataara kia matapopore kei riro koutou i nga whakawai a nga Tauwi. Kia mau ki tou rangatiratanga ki to te Maori.

KAUNIHERA O TE ARAWA.

I nga ra whakamutunga o te Paremata nei ka paahitia te Ture Whakatikatika i te Ture Whenua Maori, kei te 16 o nga tekiona nga whakariterite mo te tukunga i te mana o te Kaunihera o te Arawa ki te Poari Tiaki o Te Arawa. Kua whakakorea te Kaunihera, kua waiho ko nga mema o te Poari o Te Arawa hei Kaunihera. Ko nga mana katoa o te Kaunihera ka tukuna atu ki te Poari o Te Arawa.

Kia ora nga Toa Takitini o Te Poari Tiaki i a Te Arawa. Ka marama ta koutou whakahaere.

NGA PAIPERA HOU.—Kua tae mai nga Paipera hou kei a Mihi Wiremu. Hukarere, Nepia. Ko te utu o nga Kiripai e 8/., Kiri noa e 5/.

HUI KI TE HAUKE.

HE mea karanga e Hori Tupaea me ona whanaunga te Hui a te Pariha o Te Waipatu kia tu ki Te Hauke i te 27 o nga ra o Hepetema. I tae te Pihopa ki taua hui. Ko nga motini enei i paahitia:—

(1) Notemea kua kite iho matou i nga whakaotiotinga o te hui i tu nei ki Rotorua i te 23 me te 24 o nga ra o Hune me te hui a te Komihana i tu nei ki Akarana i te 2 o nga ra o Hepetema, mo tetahi Pihopa motuhake mo te iwi Maori, noreira he tuku atu tenei na nga hapu e piri pono ana ki te Hahi o roto o nga rohe o Heretaunga, i a ratou mihi ki nga upoko o te Hahi, mo tenei manaaki nui i a matou i te iwi Maori nui tonu.

(2) E mihi ana matou a Ngati Kahungunu mo te whakaatuunga i taua Pihopatanga o Aotearoa ki runga i nga whenua o Te Aute Kareti ki te marae o nga tamariki katoa o te Motu.

(3) E tono ana matou, mehemea ka taea, kia honoa atu te ingoa nei a Te Aute hei ingoa mo taua Pihopatanga, ara Pihopa o Te Aute me Aotearoa. No te Motu katoa tenei ingoa a Te Aute a ko Te Aute hoki te tino arawhata pikitanga o te iwi Maori ki nga matauranga me nga maramatanga o enei ra.

(4) Ahakoa te ruarua o matou whakaaro mo te taha oranga mo tenei Pihopatanga me ona Atirikona, ko te wawata nui a te hinengaro ma te kaha o te Atua tenei mahi e manaaki e awhina, mana hoki e tuku iho tona maramatanga ki nga kai-whakatakoto i nga tikanga katoa mo tenei take, me te wairua o te aroha ki runga ki te iwi Maori.

(5) E mihi ana tenei Hui ki nga morehu o nga takiwa o Heretaunga e pupuri pono nei ki te Hahi, te oha a nga matua a nga tipuna, me te inoi ki te Atua kia tau tonu iho ana manaa-kitanga ki a ratou.

(6) Kei te koa kei te mihi atu tenei Hui mo te hunga e hoki mai nei ki te Hahi i ia Pariha i ia Pariha. He nui hoki te mihi mo te whakaatu a te Pihopa neke atu i te 40 te hunga o Mohaka kua whakahokia mai e ia ki te Hahi.

TE HINOTA O WAIAPU.

HEl te Paraire te 9 o nga ra o Oketopa nei, ka tu te Hinota o Waiapu ki Nepia.

I te 10.30 a.m. he karakia. Tango Hapa. Kei a Atirikona Hapata Wiremu, te kai-whau.

I te 2.30 p.m.—Whai-korero a te Pihopa ki te Hinota.

Ratapu.—8 a.m. Karakia Tango Hapa.

11 a.m. Hapa. Kai-kauwhau: Rev. W. W. Lambert.

7 p.m. Kai-kauwhau: Rev. F. A. Bennett.

Mane, 12th.—10 a.m. Hui na nga Minita anake.

2.30 p.m. Hinota.

Turei, 13th.—10 a.m. Hui na nga mangai-reimana anake.

2.30 p.m. Hinota.

Wenerei, 14th.—10 a.m. Hui na nga Minita Maori me nga Mangai-reimana Maori.

2.30 p.m. Hinota.

E whakaarotia ana tera e tu te Pihopa motuhake mo te Hahi Maori i te timatanga o te tau e heke iho nei. Mehemea ki te tupono tera whakaaro, kaati koianei he Hinota whakamutunga mo tatou mo nga Maori e noho tahi ai me o tatou hoa pakeha i roto i nga Hinota o te Pihopatanga o Waiapu. Haere mai ra e hoa ma me nga mihi mo to tatou Pihopa me o tatou hoa o te taha pakeha.

TOA MO TE MAMAU.

NO te 30 o nga ra o Hepetema nei ka tae mai a Ihakara Rapana ki tona kainga ki te Kohupatiki, Heretaunga. I hoki mai ia i Ahitereria i te whakataetae ki nga toa mo te mamau o era whenua. Kua riro mai i a ia inaianei te tiamupiana (champion) o Niu Tireni me Ahitereria.

Kia ora ra koe e Ihakara mo tenei honore kua riro mai nei i te iwi Maori. Kanui te mihi o *Te Toa Takitini* ki tenei tangata i te mea ko ia tonu tetahi o nga tino kai-karakia o te Pariha o Te Waipatu.

HE IWI MANGERE RANEI TE MAORI?

Na T. Wi Repa, M.B.

KO o tataua hoa noho tahi i runga i to tataua whenua i Niu Tireni, ara ko te pakeha e whakapae ana he iwi mangere te Maori. He nui hoki to rataua whakatakariri ki te Maori mo tenei ahua. Tera tonu ra e pohehetia te ahua o te Maori e nga iwi tauhou he pena. Ki te whakaaro hoki o te pakeha, ka mutu ano te oranga ko te mahi: Ka mutu ano te mahi ko tana mahi ko ta te pakeha ma te mahi ka ora i te ao. Ki te kore e mahi ka haere i te rori waha haere ai i tona kawenga. Ko te kai, ko te whare, ko te kakahu, ko te mana o te tangata, he mahi e kore e kite te pakeha i te Maori e whaka-whirinaki ana ki te pou toa i te taone, e noho ana ranei i runga i te paepae whare hokohoko, e kai paipa ana ranei i nga marae taone, ka kino te pakeha, ka amuamu, ka mea katahi ano te iwi mangere ko te Maori.

I mua o te whakataunga i te whakapae a te pakeha me ata whiriwhiri tataua i tenei take.

He aha te take e ora nei te tangata i te ao nei? He aha ta te tangata e whai nei kia whiwhi ia i mua o tona matenga? He aha ta te Maori e whai nei? He aha ta te pakeha e rapu nei? Kotahi ano: *Ko te whakangata i te hiahia*. Mehemea he whaiti te haere a te wawata, ara, a te mahara, ka whaiti ano te whakangata i ona hiahia. Mehemea ka aurara te haere

a te wawata, a te hiahia, kia whanui ano te kaha o te mahi e ngata ai aua hiahia.

Mehemea te whakaaro o te tangata mo te mahi kai, me te whakauhi anake, i tona whanau, he ngawari noa te mahi ka tutuki te hiahia. Mehemea kaore ona utu reti where ka tino ngawari rawa atu. Mehemea kaore he utu take, utu reiti, katahi te ao ka tino ngohengohe kia ia. Kaore he mea hei whakahinapouri i tona hinengaro hei whakararuraru i ona whakaaro. Ara kua taea ngawari noatia iho e ia te ao. Ka taea e tenei tangata te whakanga i te awatea, te haere ki nga taone i nga Hatarei ki te matakitaki i te pakeha me ona taonga, ki te kai i tona paipa; notemea, he poto te haerenga o ona mahara, he ngawari ano te whakangata i ona hiahia. Ko te ahua tenei o te Maori.

TENA TE AHUA O TE PAKEHA.

Ingarangi ki Niu Tirenī i tata ki te 8000 maera, nuku atu ranei ko te whanui tenei o te moana i kau mai ai te pakeha ko te whanui ano tenei o tana titiro, me te aurara o ana mahara. Ka whanui hoki te mahara, ka whanui ano te hiahia. No reira me whanui ano, me hohonu hoki te kaha o te rapu i te mea hei whakangata i tena momo hiahia. Te hiahia nui o te pakeha i a ia e noho ana i te ao tangata nei, kia whiwhi ia ki te *mana*. Te arawhata i piki ai ia ki te tiki i taua *mana*, ko te *moni*. Kanui te *moni*, kanui te *mana*. Kua mohio tau te Maori ki tenei. E whiwhi ai te tangata ki te *moni* me whakapau tona kaha me tona hinengaro ki te mahi. Tona taima katoa i te ao nei e whakapau ana ki te rapu i te *moni*. Kei raro iho tona whakaaro mo te kai, mo te kaka. E utu taake ana te pakeha, e utu reti ana mo te where hokohoko kei a ia, e utu reiti ana ia ki te taone. He mahi ma ana hereni katoa. Kia matakana tonu ia. Kia kaeaea ia ki mau ki matau. Kaore he moe i te po. Ko tana hoki e aronui nei ko te whai i te *moni* hei ara mona ki te *mana*. Ka tika tonu ia kia kamakama ki te mahi, ki te ahuhenua, ki te mahi *moni*, notemea ko tona ao ko to te pakeha, he *ao whanaunga-kore*. Ahakoa hoariri ki a ia te ao, ka aurara tonu te haerenga o ana mahara kia whiwhi ia ki tetahi mea taumaha. No reira ka kaha tona ahuhenua kia whiwhi ia, kia ngata ai ona hiahia. Otira, mehemea ko te ngata o te hiahia te mea nui o to tatou oranga, kei te rite tonu tatou ki o tatou hoa pakeha. Kei te ngata o tatou nei hiahia whaiti i te mahi pakupaku: Kei te ngata o tatou hiahia whanui i te mahi nui whakaharahara.

HE TAUHOU KE TE MAORI KI TE MAHI.

Ko tooku whakaaro tenei. Tena i oti tatou ata tiroiro i ta te Maori mahi, i ana mahi ranei ia ia kaore ano i kitea e te pakeha. Kaore ia i tauhou ki ana mahi. Kaore hoki ia i mangere ki te mahi i aua mahi. Te mahi whanui a te Maori he
(*Taria te roanga.*)